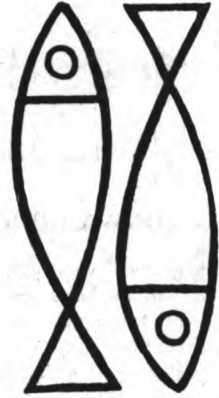

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds. H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

Het bestaan van rijken en armen in deze wereld is een zaak, die de gemoederen steeds weer in beweging heeft gebracht. Vandaag is deze zaak zelfs op het breedste niveau aan de orde: de verhouding tussen de arme en de rijke landen in de grote wereld.

Ook de Schrift gaat aan deze zaak niet voorbij. Zij bemoeit zich niet alleen met de „ziel“. En geen wonder. Want zij is immers de boodschap van God in Jezus Christus omtrent een totale verlossing uit een totale elende.

't Is nu de Here Jezus zelf, die volgens de Schrift eens gezegd heeft: „De armen hebt gij altijd bij u“. Die woorden zijn wel beschouwd alsof Jezus daarmee een Goddelijke norm kenbaar maakte: De HERE wil, dat er rijken en armen altijd in de wereld zijn. Steun voor deze beschouwing meende men te vinden in de Wet van Mozes, Deuteronomium 15:11: „Want armen zullen nooit in het land ontbreken“. Dat is immers dezelfde gedachte.

Nu is het niet zo, dat deze opvatting gemeengoed is geweest. Welneen, zo zeiden anderen, Mozes en Jezus hebben hier geen norm bedoelen te geven, hoe het naar 's HEREN bedoeling móét zijn, maar zij hebben daarmee uitgesproken, hoe 't in deze bedeling zal zijn. Naar die gedachte is het dus niet Gods wil dat er rijken en armen altijd moeten zijn.

Maar dan zien we naar bovenstaande spreuk. Dat is ook een Schriftwoord, dat van deze dingen spreekt. Die spreuk zegt twee dingen: Dat rijken en armen elkander ontmoeten, en dat hun aller Maker de HERE is. En wat schijnt nu het geval? Salomo lijkt zich te scharen aan de zijde van hen, die van oordeel zijn dat Mozes en Jezus een Goddelijke norm gegeven hebben voor het bestaan van rijken en armen. Nietwaar, Salomo zegt toch dat hun aller Maker de HERE is. Nu, als de HERE dan die beiden gemaakt heeft, dan zal Hij dat toch ook wel gewild hebben.

En toch moeten we oppassen voor al te haastige gevolgtrekkingen. Want natuurlijk is het waar, dat de HERE zowel rijken als armen gemaakt heeft. Dat zegt Salomo duidelijk. Maar, dat wil nog niet zeggen dat de HERE dus dat groot onderscheid tussen de mensen heeft gewild. Wanneer de HERE hier de Maker van de rijken wordt genoemd, dan betekent ook dat niets meer, dan dat die arme mensen schepselen zijn van Hem. En wanneer Hij de Maker van de armen wordt genoemd, dan betekent ook dat niets meer, dan dat arme mensen schepselen zijn van Hem. Over hun rijk-zijn en hun arm-zijn zegt dat niets. Alleen over hun schepsel-zijn.

En daarom moeten we, bij nader toezien, tot een andere gevolgtrekking komen: Salomo schaaft zich niet aan de zijde van hen die Mozes en Jezus een Goddelijke norm zien geven hier voor het bestaan van rijken en armen. Want weet U, wat Salomo juist doet wanneer hij hier zegt dat de HERE de Maker is van rijk en arm? Daarmee predikt hij niet de ongelijkheid tussen de mensen, maar juist hun principiële gelijkheid. Salomo laat hier juist zien, dat en waarin alle mensen, rijken en armen, gelijk zijn: Ze zijn allen gelijk schepselen van God. En voor wie gelooft is er geen sterker bewijs voor die gelijkheid denkbaar. Want dit is nu een door de HERE zelf gewilde en geschapen gelijkheid.

En die gelijkheid blijft dan ook niet beperkt tot het naakte schepsel-zijn. Ze zet zich ook voort in de positie, die dat schepsel mens van de HERE krijgt. Waartoe nl. heeft Hij hen in den beginne gemaakt? Is dat niet

„Rijken en armen ontmoeten elkaar; hun aller Maker is de HERE“

Spreuken 22:2

om bezitters te zijn van het ganse, gezegende aardrijk, en om daarover als koningen te heersen: „Laat Ons mensen maken naar ons beeld, als onze gelijkenis, opdat zij heersen over... de gehele aarde“? En wat gaat dat nu betekenen? Dit, dat de HERE in den beginne de mensen rijk gemaakt heeft, met de bedoeling dat die mensen rijk zouden zijn, waartoe Hij hun een gehele aarde ter beschikking stelde. Zo schiep de HERE in den beginne, in Adam en Eva, alle mensen gelijk, gelijk als rijke schepselen van Hem. Ook die armen van nu maakte Hij dus in hun eerste voorouders niet arm, maar rijk.

En als er thans dat onderscheid van rijken en armen dan toch is, dan is dat niet naar 's HEREN oorspronkelijke wil en bedoeling. Dan heeft dat een andere oorzaak. Die oorzaak moeten we nu zoeken in de zondeval. Met die zondeval is de armoede meegekomen, en in haar gevolg ook dat onderscheid tussen rijken en armen, tussen rijke en arme landen en volken ook. Zei de HERE het niet: „De aardbodem is om uwentwil (nu) vervloekt; al zwoegende zult gij daarvan eten zolang gij leeft en doornen en distelen zal hij u voortbrengen...“?

Maar als het dan zo is, dan krijgt een woord als dat van Spr. 22:2 ook een bijzonder evangelische zin. Want dat rijken en armen elkander ontmoeten en dat de HERE hun aller Maker is, dat zijn nu niet louter twee constateringingen of mededelingen. Neen, als Salomo nu eerst zegt hier, dat rijken en armen elkander ontmoeten — in deze gevallen wereldbedeling dus — dan wil hij daarmee zeker ook wel zeggen, dat zij telkens weer met elkander in aanraking komen, steeds weer met elkander worden geconfronteerd. Zij vormen niet eigen, aparte, geïsoleerde groepen, die gescheiden optrekken en niets met elkander te maken hebben. Neen, telkens weer bemerkt de ene categorie dat de andere er is. En het is in de loop van de historie bepaald niet altijd een aangename ontmoeting en prettige confrontatie geweest. Die ontmoeting heeft niet zelden het karakter van een botsing gedragen, van geweldige conflicten. Maar Salomo wil er nu ook mee zeggen, dachten we, dat en die rijken en die armen nu in de praktijk ook niet moeten (willen) doen alsof ze wél elk aparte, eigen, geïsoleerde groepen zijn. De rijken moeten niet (willen) doen alsof zij niets met de armen te maken hebben, om zich dan ook zo mogelijk niets van hen aan te trekken. En de armen moeten van hun kant niet hetzelfde (willen) doen jegens de rijken. Als Salomo met het gezag van de HERE zegt, dat rijken en armen elkander ontmoeten, dan bedoelt dat wel, dat ze het beiden zó behoren te zien dat ze door de HERE op elkanders weg zijn geplaatst en dat ze zich beiden dienovereenkomstig hebben te gedragen. Ze mógen elkander niet meer negeren nu, ze mógen zich niet meer van elkanders willen isoleren, rijk bij rijken en armen bij armen.

En dan wijst de HERE in het Evangelie voor die ontmoeting en confrontatie van rij-

ken en armen een andere en betere weg dan die van de botsingen en conflicten. De weg nl. van Spr. 22:2, tweede lid: „Hun aller Maker is de HERE“. Want ook die woorden bevatten meer dan een mededeling of constatering slechts. In het licht van hetgeen boven daaromtrent werd opgemerkt krijgen ze nu deze strekking: De rijken zullen de armen moeten beschouwen en behandelen als mede-schepselen van God. En de armen zullen de rijken moeten beschouwen en behandelen als mede-schepselen van God. En dat betekent dat ze in de wederzijdse confrontatie hun beider principiële gelijkheid voor God, en dus ook voor elkander, moeten zien en in rekening brengen. Dat wil zeggen dat de rijke de arme niet mag minachten of zelfs maar minder achten dan zichzelf, en anderzijds dat de arme niet tegen de rijke behoeft op te zien en om zijn rijkdom hoger te achten dan zichzelf. Alle meerderwaardigheids- en minderwaardigheidsgevoelens zijn hier uit den boze en niet naar het Evangelie der verlossing. Maar het wil ook nog meer zeggen. Naar het Evangelie der verlossing zullen rijken en armen in hun wederzijdse ontmoeting nl. ook moeten bedenken en in rekening brengen beider principiële gelijkheid waar 't betreft de positie waartoe de HERE de mensen schiep: Om nl. allen gelijk rijk te zijn in het machtig bezit van een geheel, gezegend aardrijk, in de luistervolle koningsfunctie daarover. Als de arme dat bedenkt in zijn ontmoeting met de rijke, dan zal hij de rijke, om zijn rijkdom op zichzelf, niet veroordelen. Het is 's mensen scheppingsbestemming immers van Godswege om rijk te zijn. En als de rijke dat bedenkt in zijn ontmoeting met de arme, dan zal hij géén vrede hebben met de armoede van de arme: Het is 's mensen scheppingsbestemming van Godswege immers niet om arm te zijn. Wanneer de verlossende krachten van God in Jezus Christus haar werking doen, dan zullen de gevolgen van de zondeval, waartoe ook immers de armoede behoort, toch al meer worden bestreden en teruggedrongen. Nu, wanneer dan de verlost en ernst maken met het verlorene leven, dan zullen ze metterdaad gaan handelen naar het Evangeliewoord van Spr. 22:2. Dat wil zeggen: dan zal de ontmoeting van rijken en armen niet meer een vijandige, botsende ontmoeting zijn, maar die zal al meer worden een broederlijke ontmoeting van broeders, die allen zijn nu kinderen van God door Jezus Christus. „Broeders“, dat wil zeggen: allen staande op één en hetzelfde niveau, de één niet boven de ander, de anders niet onder de één. Naar het woord van de Heiland zelf: „Een is uw Meester, en

Vervolg op pag. 182 - 1e kol onderaan

Ten Post - M. Doornbos

KERKELIJK *Leven*

Een interessante kwestie

In het mededelingenblad van de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) te Nijverdal van 21 aug. jl. heeft ds H. de Vries een artikel geschreven met als opschrift „Meeste stemmen gelden?“, waarin hij als zij mening kenbaar maakt dat art. 31 K.O. grondig gereformeerd moet worden.

Dit nummer werd mij toegezonden direct na de verschijning, waaruit ik wel de conclusie mocht trekken dat collega De Vries zelf het mij heeft gestuurd kennelijk met de bedoeling dat ik er mijn oordeel over zou geven. Bij navraag bleek dat inderdaad het geval te zijn.

Daar de zaak van algemeen belang is, doen we dat in „Opbouw“.

—o—

Terecht schrijft collega De Vries dat het tweede gedeelte van art. 31, waar het in dit verband om te doen is, twee elementen bevat. Dit tweede gedeelte luidt als volgt:

„t Geen door de meeste stemmen goed gevonden is, zal voor vast en bondig gehouden worden. Tenzij dat het bewezen worde te strijden tegen het Woord Gods, of tegen de Artikelen in deze Generale Synode besloten, zo lang als dezelve door geen andere Generale Synode veranderd zijn. Met deze artikelen worden de artikelen van de kerkenordering bedoeld.

Dit artikel 31 bevat in zijn tweede deel dus twee elementen:

VERVOLG MEDITATIE

gij zijt allen” (gelijkelijk) „broeders”. En die principiële gelijkheid van broeders zal in het verlorene leven ook gehonoreerd worden dan daarin, dat dat onderscheid van rijk en arm, dat er door de val gekomen is, in de gemeenten van Christus in de eerste plaats, hoe langer hoe meer gaat verdwijnen. Niet voor niets toch heeft juist Johannes de Doper, de heraut van het herstelde Koninkrijk der hemelen, op de drempel daarvan over deze dingen dit gezegd: „Wie een dubbel stel klederen heeft, dele mede aan wie er geen heeft, en wie spijzen heeft, doe evenzo”. Met die woorden heeft Johannes in beginsel aangegeven, hoe in 't Koninkrijk der hemelen dient te worden gehandeld. De arme (hij die niets heeft) moet geholpen worden door de rijke (hij die dubbel heeft). Zodat ze uiteindelijk beiden evenveel hebben: de gelijkheid voor de HERE en voor elkaar, de gelijkheid van kinderen van God, van broeders van één huisgezin.

Zalig dan die kinderen van God, die als vrucht van de verlossende, herstellende en vernieuwende krachten van de Geest en het Woord van Jezus Christus, dit beginsel jegens elkaar gaan beleven metterdaad. Zalig de gemeenten van Jezus Christus, waar werkelijkheid wordt die ontmoeting van rijken en armen: omdat hun aller Maker de HERE is. Want daar wordt in aanvang weer Gods scheppingsideaal gerealiseerd: Hij heeft ze allen gelijkelijk rijk gemaakt, om allen gelijkelijk rijk te zijn in Hem, als zijn kinderen, in het zalige bezit van het gezegend aardrijk.

A. wat door de meeste stemmen is goed gevonden, zal voor vast en bondig gehouden worden, en

B. tenzij het bewezen wordt te strijden tegen Gods Woord enz.

Terecht wijst ds De Vries erop dat A. alleen stand kan houden zolang B. niet van toepassing is. Hij formuleert het zo: „De hele waarde van art. 31 K.O. staat of valt met de erkenning dat **A afhankelijk is van B**. En niet **OMGEKEERD**.”

Zijn klacht is nu dat die omkering in de laatste vijfentwintig jaar tweemaal is toegepast, nl. in de jaren van de vrijmaking en in de jongste strijd door de generale synodes van Amersfoort en Hoozevee.

—o—

Beide keren, zo schrijft hij, was de redenering als volgt: De bewijzen, door bezwaarden aangevoerd, zijn geen deugdelijke bewijzen en daarom moet, wat met de meeste stemmen besloten is, voor vast en bondig gehouden worden. Zó de leeruitspraken van 1942, zo de besluiten van Amersfoort en Hoozevee. De meeste stemmen hebben je bewijzen ongeldig verklaard, dus heb je je maar te onderwerpen.

Ds De Vries acht dit krenking van het recht in naam van het recht en dat vrijgemaakten zo handelen vindt hij dubbel erg.

—o—

Maar wie moet nu over de geldigheid van het aangevoerde bewijs, in art. 31 K.O. beoeld, beslissen? Daarover geeft noch art. 31 K.O., noch een volgend artikel uitsluitel, meent ds De Vries en dat acht hij „een zo ernstig manco van de bestaande K.O., dat daardoor nu al tweemaal een scheuring zich heeft kunnen voltrekken waarbij de tegenover elkaar staande partijen zich op hetzelfde artikel beroepen.”

En hij is van oordeel, dat dit manco moet worden verholpen „door een ondubbelzinnig antwoord in de K.O. zelf op de vraag wie over de geldigheid van het door art. 31 B vereiste beroep te beslissen heeft.”

Als eigen mening geeft hij daarbij duidelijk aan dat nooit het getal zal mogen heersen over de waarheid, die zich eenvoudig niet bij stemming laat uitmaken. In het algemeen lijkt hem „stemming als middel om een beslissing in kerkelijke aangelegenheden te vormen alleen geoorloofd wanneer het voor de minderheid, naar eigen overtuiging van die minderheid, principieel aanvaardbaar is zich bij het gevoelen van de meerderheid neer te leggen.” En dat lijkt hem ook duidelijk de bedoeling van art. 31 A en B.

In tijden juist van spanning ontaardt het nemen van een besluit met de meeste stemmen gemakkelijk in de toepassing van het recht van de sterkste, en zo tot machtsmisbruik en scheuring.

Art. 31 K.O. moet daarom grondig gereformeerd worden.

—o—

Tot zover het artikel van ds De Vries, dat ik enigszins verkort, maar naar ik hoop waarheidsgetrouw heb weergegeven, hier en daar letterlijk citerend. Dit artikel snijdt een interessante kwestie aan. Het is rustig geschreven, glashelder en getuigt van een scherp nadenken. Door zo te schrijven kunnen we met elkaar verder komen, want de kwesties worden duidelijk gesteld en ze kunnen zo duidelijk besproken worden.

—o—

Allereerst een opmerking nu van historische aard, die de jaren van de vrijmaking betreft. Toen is er natuurlijk ook allerlei over art. 31 K.O. gezegd en geschreven, te veel om dat hier allemaal aan te halen.

Met name is toen de vraag gesteld, wat de uitdrukking: bewezen worde, precies inhield? Dat de bezwaarde het bewijs levert, waarvan hij uiteraard meent dat het afdoende is of dat het bewijs aan de meerdere vergadering geleverd, door háár als afdoende beschouwd wordt?

Daar is toen heel wat over geschreven en van synodale zijde is de laatste mening gehuldigd. Maar tegelijkertijd is daarbij gezegd, dat tot zo lang de bezwaarde onderwerping aan het genomen besluit schuldig was.

En dat is wel de kwestie geweest, die het meest in het middelpunt kwam te staan. Zo werd van synodale zijde het „tenzij” van art. 31 K.O. veranderd in „totdat”. Kort gezegd kwam deze „interpretatie” van art. 31 K.O. hierop neer: „Wat met de meeste stemmen is besloten, zal door ieder voor vast en bondig gehouden worden totdat de meerdere vergadering het ingebrachte bezwaar als juist heeft erkend en daarom het gewraakte besluit heeft veranderd of vernietigd.”

Het **tijdelijk** niet voor vast en bondig houden van een besluit, zolang een bezwaarde bezig is het bewijs van strijdigheid met Schrift en/of kerkorde te leveren en daarna de meerdere vergadering dit „bewijs” onderzoekt, werd voor ongeoorloofd verklaard.

Het „tenzij” van art. 31 K.O. kwam zo geheel te vervallen en werd veranderd in „totdat”.

Daar zat natuurlijk heel wat achter: de gedachte dat als er geen blindelings zich onderwerpen aan de synoden was, er een chaos in de kerken zou ontstaan; de gedachte ook, dat een synode toch moeilijk dwalen kan; dat niet Gods Geest en Woord, maar de synodale kerk in veilige wateren houden moet, enz.

Het recht om tijdens het behandelen van een bezwaar zich niet aan een bepaald besluit te houden, was het eerste geschilpunt, hei eigenlijke kerkrechtelijke geschilpunt tussen de synodes en de bezwaarden. Voor de „toetsing, gelijk ook voor dat bij een volgende synode protesteren, moet **men volle ruimte en volle tijd laten**”, riep K.S. bewogen uit in Eerste- en tweedehandsgezag, pag. 43.

Voor zover mij bekend, is dit in de jongste kerkstrijd niet aan de orde geweest. Het lijkt me toe dat het trekken van een parallel tussen vijftientig jaren geleden en thans niet juist is.

—o—

Maar nu terzake.

Het aangaan van een kerkverband brengt zijn eigen verplichtingen mee, zoals dat het geval is met het aangaan van elke band. Men moet daarom wel toezien of in de tegenzin tegen een kerkverband — waarvan bij ds De Vries geen sprake is! — niet een verkeerd vrijheidsbeginsel schuilt.

Nu is het duidelijk dat de kerken van de Reformatie in Nederland van het kerkverband weinig plezier en nut beleefd hadden. De band aan de kerk van Rome was van onderschikkende aard geweest en had hen overgeleverd aan de totaalaanspraken van de bisschop van deze gemeente, de paus. Zijn woord was tot beslissende instantie geworden, die de vrijheid in gebondenheid aan het Woord van God vernietigd had. Het afwijzen van de beslissingen van de paus gold in de Rooms-katholieke kerk als ongeoorloofd. De aan de paus van Rome toegekende macht was een belemmering voor de heerschappij van het Woord Gods.

Van zulke menselijke hiërarchie wilden de door Gods genade bevrijde kerken niets weten. En ze waren er beducht voor. Dat zal wel mee de oorzaak geweest zijn dat in het begin niet alle kerken er voor voelden een synode te houden en zo opnieuw een kerkverband te vormen. Een deel der Hollanders had zelfs de eerste uitnodiging afgeslagen. Maar als men dan eindelijk vooral door de onvermoeibare ijver van Marnix van St. Aldegonde toch in 1571 te Embden bijeen komt, dan wijst men voor alles de hiërarchie af in het bekende eerste artikel der toen vastgestelde kerkorde, dat zegt, dat geen kerk over een andere kerk en geen ambtsdrager over de andere ambtsdrager heerschappij zal voeren.

Dat betekende intussen niet, dat men ter oefening van het kerkverband vrije conferenties ging houden, waarop men eens van gedachten met elkaar kon wisselen. Men nam besluiten, die bindend werden geacht. Dit werd aanvankelijk er niet expres bijgezegd, maar het blijkt uit de formulering, zie b.v. art. 6 van de Embdense Kerkorde: In iedere kerk „salmen 't samen-coomsten ofte Consistorien der Dienaren des Woorts, Ouderlinghen ende Diaconen hebben” enz. Een generale synode kan iets vaststellen, regelen, besluiten; in het Latijn: constituere, art. 13. De Kerken zullen „arbeyden”, letterlijk vertaald: moeite doen, hun best doen (dabunt operam) de besloten artikelen te onderhouden, totdat in een synodale vergadering anders besloten wordt, art. 53. De tekst is oorspronkelijk in het Latijn gegeven. Daar staat voor onderhouden: observare: op iets letten, iets in het oog houden en dan ook: in acht nemen, zich aan iets houden.

Dat de besluiten niet vrijblijvend waren blijkt ook uit de Acta particularia van Embden. Wanneer het daar in het tweede hoofdstuk gaat over de classes, dan heet het, dat daarin over kerkelijke zaken gediscussieerd en **geoordeeld** wordt en dat men zich van de classis op de particuliere synode mag **beroeven**. Dat zegt men alleen van besluiten, die bindend geacht worden.

—o—

Hoe kwam nu zo'n besluit tot stand?

Er werd gestemd en de keurstemmen, d.i. de stemmen van de leden der vergadering, niet van andere aanwezigen, werden verzameld. Dat was het werk van de president, die dan te verklaren had wat het gevoelen was van het meeste en beste deel. De scriba had dit op te schrijven en moest het daarna voorlezen „op dat het met gemeene bewilliging bestendigt worde”. Latijn: ut omnium calculis probeter, d.i. met algemene stemmen goedgekeurd worde.

—o—

Zó begon men in deNederlandse kerken het kerkverband en werd de gang van zaken op meerdere vergaderingen geregeld.

Hoe zou het ook anders kunnen?

Men had het kerkverband aangegaan terwille van de eenheid in leer en kerkinrichting, ceremoniën en regering der kerken en om onderlinge gemeenschap „ende goet verstant” te houden. Dan kon men niet volstaan met vrijblijvende conferenties, maar moest men via besluiten komen tot eenzelfde gedragslijn. En hoe zullen besluiten anders genomen worden dan doordat ieder zijn gevoelen kenbaar maakt, d.i. dan door stemming? Dat men daarbij uitging van de geestelijke gemeenschap en niet dacht aan een wereldse manier van heersen over elkaar bewijst art. 1 van de generale artikelen en het zojuist geciteerde, dat een genomen besluit achteraf met algemene stemmen goedgekeurd moest worden.

—o—

Later zijn enkele dingen, die noodzakelijk reeds in de artikelen van Embden lagen, expres naar voren gehaald en duidelijk omschreven, zoals het geval is in art. 31 K.O., dat in z'n huidige vorm afkomstig is van de Synode van Middelburg 1581, waar het een samenvoeging is van twee artikelen van Dordrecht 1578 met enkele wijzigingen. Maar principieel betekende dit niets nieuws.

—o—

Zolang de geest in de kerken goed is en zij zich onderwerpen aan de Heilige Geest geeft dit alles geen moeilijkheden. De minderheid zal geen moeite hebben om zich bij de meerderheid aan te sluiten.

Art. 31 K.O. gaat hiervan uit, maar rekent er wel mee, dat de kerk op aarde niet volmaakt is en dat ook meerdere vergaderingen in hun besluitvorming kunnen falen. Vandaar het recht van beroep. Tevens is in dit artikel duidelijk uitgesproken dat alleen het Woord van God volstrekt gezag heeft en dat tenslotte elke kerk en elk kerklid zich daarop beroepen mag en bij ernstig geschil zelfs moet. Dat vloeit uit de aard der zaak voort en behoeft niet eens gezegd.

Het recht tot reformatie is in dit artikel erkend en vastgelegd.

Wanneer de geest in de kerken goed is en

gezond, geeft dit artikel niet de minste moeilijkheden. Integendeel, het geeft in een onvolmaakte kerk — en dat is de kerk op aarde — ruimte, tijd en gelegenheid om over genomen besluiten nader te handelen, de bezwaarde terecht te helpen of ook genomen besluiten te corrigeren.

—o—

De onvolmaaktheid kan echter ter ener- of ter anderzijde uitgroeien tot zulk een verduistering, dat er van een elkaar overtuigen of terechtwijzen eenvoudig geen sprake meer is. Ze kan uitgroeien tot een houding van ongehoorzaamheid of afvalligheid, zodat eenstemmigheid is uitgesloten. Dat kan zowel ter ener als ter ander zijde. Het kan het geval zijn bij een meerdere vergadering tegenover een mindere of tegenover een kerklid en omgekeerd.

Wanneer het dan een ernstige principiële kwestie raakt, is er eenvoudig geen „oplossing”. Dan is er geen andere weg dan tucht of „breken”. En er is geen enkele formule te vinden, die dat verhinderen kan.

—o—

Daarmee is art. 31 K.O. niet overbodig geworden.

Er kunnen zich omstandigheden voordoen dat een meerdere vergadering en een bezwaarde elkaar niet kunnen vinden in overeenstemming inzake de kwestie. Dan kan — wanneer de zaak het toelaat — één van beide gebeuren: De meerdere vergadering of de betrokken kerkelijke vergadering kan het betrokken besluit in elk geval voor de bezwaarde onverbindend verklaren of geen doorgang doen vinden. Zo deed b.v. de generale synode van Arnhem 1902 inzake een genomen besluit betreffende de Opleiding tot de Dienst des Woords. Of de bezwaarde kan zich neerleggen bij het genomen en gehandhaafde besluit met behoud van zijn bezwaren voor zich.

Maar het kan ook gebeuren dat men van weerszijden de zaak van zo ingrijpende betekenis acht, dat men van overtuiging is enerzijds dat het besluit doorgang moet vinden, anderzijds dat het niet geduld mag worden. Zo'n geval kan zich b.v. voordoen nadat een gravamen tegen een punt der belijdenis is ingediend en afgewezen. Men kan hier ook denken aan de situatie van 1942 en volgende jaren, toen enerzijds de binding aan de leeruitspraken niet geaccepteerd kon worden, anderzijds deze binding werd doorgezet.

Ook in zo'n situatie is art. 31 K.O. niet overbodig geworden.

Wanneer er naar gehandeld wordt, is de eerste winst die van tijd van grondige bespreking van de kwesties.

Maar er is meer: De bezwaarde kan en mag zijn strijd voeren met opgericht hoofd. Hij kan en mag niet als een revolutionair tegen het „kerkelijk gezag” behandeld worden. Van de eigenlijke kwestie mag niet afgestapt worden om er een ordekwesitie van te maken. De zaak zelf zal tot het einde toe en in volle ernst behandeld moeten worden. De meerdere vergaderingen zullen haar niet mogen wegstoppen achter een zaak van orde, maar ten volle moeten staan voor de eigenlijke zaak en de consequenties moeten aandurven.

Aan de andere kant: de kerken hebben in hun meerdere vergaderingen ook te staan voor hun zaak, voor de zaak der Waarheid en als zij in deze om welke reden ook besluiten hebben moeten nemen, dan hebben ze daar ook voor te staan. Ook als bezwaren er tegen zijn ingebracht, die — dat is toch mogelijk? — de toets van de Schrift niet kunnen doorstaan. Het Woord van God zal heersen in de kerk en dat Woord alleen. Geen meerdere vergadering, geen bezwaarde of groep van bezwaarden. Alleen het Woord van God; dat geldt naar wéerskanten...

Zó heeft Luther gestaan voor zijn zaak; voor de Waarheid tegenover Rome.

En dat heeft eveneens de Synode van Dordt 1618/19 gedaan tegenover de Remonstranten.

Overeenstemming was in beide gevallen uitgesloten.

De dwaling liet niet af en de waarheid moest beleden!

Dat kan gebeuren en dan volgen breuken, die door geen formule kunnen of mógen verhinderd worden.

—o—

Ongelooflijk fijn is de formulering: tenzij bewezen worde. Natuurlijk moet de bezwaarde het bewijs leveren en als hij in zijn geweten overtuigd is de Waarheid aan zijn zijde te hebben, dan kan hij — in ernstige gevallen — moeilijk anders dan onderwerping weigeren. Toch kan hij in zijn geweten dwalen.

Hij moet zijn bezwaar kenbaar maken aan de kerkelijke vergaderingen. En deze hebben er over te oordelen. Is het bewijs klemmend, steunt het op de Heilige Schrift? Ook zij hebben te staan voor de Waarheid.

Wanneer is het bewijs nu geleverd: als de bezwaarde zijn bezwaar indient of als een meerdere vergadering het accepteert?

Daarover doet art. 31 K.O. geen uitspraak en dat kan het ook niet doen, want het stelt de zaak alleen principieel.

Het oordeel berust uiteindelijk bij de Koning der Kerk en ieder, meerdere vergadering en bezwaarde, staat of valt tenslotte zijn eigen Heer.

—o—

Het aan de meerdere vergadering toekennen van recht van oordeel over een ingediend bezwaar en het daarna ook handelen, in gebondenheid aan Gods Woord, onderwerpt de bezwaarde „partij” niet aan de meerderheid, aan mensen, of hoe men het ook uitdrukken wil, maar dringt Gods Woord bij haar aan. En als — we spreken steeds op het principieel vlak — de meerdere vergadering faalt en er naast grijpt, dan is de bezwaarde partij evenmin onderworpen aan de meerderheid. Zij kan het als kerkgemeenschap verworden geheel verlaten of zich daaruit laten werpen, tot Reformatie oproepen als Luther, of wat in een bepaalde situatie mogelijk en geboden is en zich zo blijven onderwerpen aan het Woord alleen, overeenkomstig art. 31 K.O.

Maar geen formule kan of mag bijhouden als het Woord van God vaneenscheidt. Daarom is het ook niet nodig om te opponen tegen het besluiten bij meeste stemmen. Hoe zal men anders ooit een besluit kunnen nemen? Er zijn bovendien heel wat „kerkelijke” besluiten genomen met algemene stemmen, die met Gods Woord niets gemeen hadden!

Men kan natuurlijk naar een kerkelijke gemeenschap zoeken — wat ds De Vries kennelijk niet doet — die geen bindende besluiten neemt, maar slechts afvies geeft. Maar ook dit geeft geen oplossing. Want tenzij men te doen heeft met gemeenschappen, die de Waarheid ingeruild hebben voor religieusiteit, is er **altijd** en **overal** één soort besluiten dat de besluitenden voor zich en de andere als bindend beschouwen: nl. het besluit of een bepaalde „kerk” wel kan worden toegelaten of als lid gehandhaafd. Langs een achterdeur komen hier de vragen rondom art. 31 K.O. weer terug.

—o—

Het probleem, waarmee ds De Vries worstelt, is in wezen niet oplosbaar. Een gereformeerd art. 31 K.O., dat misbruik uitsluit, is niet te verkrijgen.

't Komt inderdaad op de harten aan.

Heeft de Synode van Hogeveen soms haar beslissingen, die een breuk brachten, niet met algemene of praktisch algemene stemmen genomen? Men kan natuurlijk zeggen: Maar de afgevaardigden daar waren geselecteerd. En nu moet er ook een artikel komen, dat een selectie verhindert. Daar is met een beetje goede wil nog wel iets aan te doen. Maar dacht men, als een deel van oordeel is dat langer „samengaan” niet kan of mag, dat men dan een breuk verhinderen kan?

Dan gaat men toch aan het knoeien op een of andere manier: plaatselijke breuken verwekken, dubbele afvaardiging zo scheppen en dan daar tussen kiezen of wat ook.

Een goed kerkrecht is belangrijk en kan veel zegen werken, maar geen catastrofes voorkomen, als het in de kerk geestelijk niet meer goed ligt.

Als goden sterven

(III)

De god van het westen, dit tussenwezen, speelde eeuwenlang een hoofdrol in de wereld, aldus Dr De Graaff. Deze god was het, die gestalte kreeg eerst in de oud-christelijke kerk en later in de Rooms-Katholieke Kerk. Deze god kwam echter hoe langer hoe meer (in het Rooms-Katholicisme) als zelfstandige godheid tussen God en de mensen in te staan, betoonde de barmhartigheid niet meer en liet ongerechtigheid toe in zijn cultuurgebied. Omstreeks het jaar 1000 zou deze god dan door de allerhoogste God ter dood zijn veroordeeld. In de Rooms Katholieke Kerk vond steeds meer assimilatie plaats aan de drie meest levensvatbare elementen in het (heidense) Romeinse Rijk:

1. aan de organisatie en straffe discipline van de Romeinse staat.
2. aan de mystische sacramentele religiositeit van het syncretisme. Er was een grote behoefte aan de inwijding in de mysteriën om de onsterfelijkheid te verkrijgen. In het christelijk sacrament wordt aan deze behoefte volkomen voldaan.
3. aan de begrippen en denkmethode van de hellenistische filosofie. De kerk had van deze drie een machtige synthese gemaakt. Zij was zo sterk geworden dat de staat haar niet meer kon overwinnen, ja, haar zelfs als bondgenoot zocht om eigen ineenstorting te verhoeden. Haar kracht was zo groot, dat zij de Romeinse staat ver overleefde. In de crisis van de ondergang van het west-romeinse rijk bleef de kerk staande. Zij bewaarde het weerloze evangelie in het pantser, dat was samengesteld uit de drie meest levensvatbare elementen van het Romeinse imperium.

Maar deze kracht werd ook haar zwakheid. De bijbelse elementen gingen niet alleen schuil achter het pantser van de synthese, maar werden er gedeeltelijk door omgebogen, aldus de auteur.

Dr De Graaff beschrijft uitvoerig op welke wijze Augustinus theologisch verder de grondslag heeft gelegd van het west-romeinse Christendom, terwijl vervolgens de middeleeuwse theologie in de Rooms Katholieke Kerk haar hoogtepunt tenslotte vond in het leerschema van natuur en genade van Thomas van Aquino, maar dan zitten we al in de tijd van de kruistochten.

In het jaar 1000 gaat er, zo zegt de auteur, een grote schrik door de westerse wereld. Men vreest, dat het duizendjarig rijk, dat Augustinus had aangekondigd, gaat eindigen. Men verwacht het oordeel. De Paus en de Keizer, de stedehouders van de god van het westen, liggen in de oudejaarsnacht van het jaar 1000 languit naast elkaar op een toren in Rome het oordeel af te wachten. Maar, zo vervolgt Dr De Graaff, men wilde het dreigend oordeel op de een of andere wijze trachten uit te stellen. Men wilde eensdeels een heiliger leven. Men wilde manifestaties van vroomheid. De kruistochten zijn er het duidelijk teken van. Men wilde de kracht van het Christendom tonen. Merkwaardig is, dat men dit naar twee kanten deed, nl. naar de kant van de Islam en naar de kant van de Joden. De achtergrond hiervan is gemakkelijk te doorzien. De Islam had meer gebied voor Allah veroverd dan de christenheid voor Christus. Men voelde zich in vele opzichten de mindere van de Islam in het uitoefenen van de invloed op de wereld. De Islam had zelfs het graf des Heren in zijn macht. Ondanks het Christendom had de Islam zulk een grote uitbreiding gekregen. Men voelde zich door dit alles openlijk aangeklaagd. Het falen van het Christendom bleek duidelijk.

Men wilde het goed maken met de kruistochten. Een tweede teken van haat kwam voort uit een verholen jaloesie jegens de Islam. Mohammed had niet, zoals het Christendom, de natuur geweld aangedaan of de ziel met argwaan jegens haar beladen. De ongecompliceerde natuurlijkheid van de Islam deed de gespleten christelijke ziel een ambivalente houding aannemen van jaloesie bewondering en daarom van haat. De Joden waren het Volk, dat ondanks alle spreken van de kerk als het nieuwe Israël, bleef bestaan. De christenheid misgunde aan de Islam de vrije niet verbasterde natuur, aan de Joden de vrije niet verbasterde genade, die midden in het aardse leven en onmiddellijke relatie met God was.

De kruistochten tonen duidelijk, hoe vreselijk de christenheid door deze ressentimenten verward werd. Afschuwelijke slachtpartijen heeft men onder de Mohammedanen aangericht. Tegenover de Joden, die weerloos waren, was de wreedheid nog vreselijker. Gehele getto's werden door de kruisvaarders uitgemoord. Dit zijn uitingen van vertwijfelen tot wie het gaat doordringen, dat zij in een grote opdracht gefaald hebben. De schrik voor het naderend oordeel maakte alles nog erger. De christenheid sloeg steeds over van zelfkastijding naar moord, vooral op de Joden.

Thomas van Aquino heeft de kerk een nieuwe weg gewezen, zegt Dr De Graaff. Het nieuwe in Thomas' leer was voor het Westen niet het christelijk- of het Romeinse element, maar het Grieks-apollinische element. Het apollinische element hult een schone schijn om de „dionysische" harde niet gerechtvaardigde werkelijkheid. De „dionysische" werkelijkheid, die voor Thomas van Aquino gerechtvaardigd moest worden, bestond uit de wereldlijke macht der Rooms-Katholieke Kerk en uit de ondergrondse stroom van onrust. De leer van Thomas is verwant aan de gothiek, zegt de auteur. De wereld is door de heerschappij der kerk met haar apollinische levensstijl niet donker meer. De gothische kathedraal heeft in tegenstelling tot de romaanse vele en hoge vensters. Het is immers licht in de natuur geworden; de zuilen, de spitsbogen, de gewelven streven omhoog. Zij heffen de hardheid van de wereld, het verschrikkelijk lijden, de raadselen des levens, de machtsbegeerte op in de steeds ijler wordende verte. Het bijzondere tijdelijke wordt hoe langer hoe meer trapsgewijze en hiërarchisch opgeheven in het algemene eeuwige.

Verder zegt de auteur: Het mysterie van de transsubstantiatie heeft hier plaats. Het brood verandert in het lichaam van Christus. De gehele gothiek is slechts neerslag van dit mysterie. De laagste substantie wordt tot God, het summum esse opgeheven, nadat God is afgedaald tot de gestalte van de laagste substantie. De zucht naar schoner leven (het apollinische) heeft ook ridderorden in het leven geroepen. De geestelijke orden van Tempeliers, Johannieten en Duitse orde kennen sterk het spelelement in hun ritueel. Er was ook hier een schrille tegenstelling tussen spel en realiteit.

De leer van Thomas, zegt Dr De Graaff, heeft een rechtvaardiging van het harde leven gegeven in een schone omsluiting. Toch werd deze omsluiting door de middeleeuwse mens zelf doorzien. Jan van Beaumont heeft dit in een gedicht weergegeven, waarin het Germaans pessimistisch werkelijkheidsbesef doorklinkt dat het licht in deze wereld de duisternis nooit zal overwinnen. Zelfs de goden zijn in de hardheid van de strijd, die zij voeren met de chaosmachten, genoodzaakt trouweloos te zijn. Als Odin ontrouw is, hoe staat het dan met de trouw? Eerst in de toekomstige wereld, het rijk van Baldr, zal het licht de duisternis overwinnen. Deze notie leeft in gewijzigde vorm sterk in de Middeleeuwen, zegt Dr De Graaff. Geestelijkheid en

adel, de dragers van de wereldorde, kunnen zich niet vanwege de hardheid der situatie onthouden van ontrouw en onrecht. De duisternis kan in deze bedeling niet door het licht overwonnen worden. Eerst na de dood of bij de jongste dag, kan de volmaaktheid aanvangen. Dit is een diep besef, dat de middeleeuwse mens kenmerkt.

Zou dit overigens alleen voor de middeleeuwse mens gelden? Ook vele christenen van vandaag denken nog precies zo, dacht ik.

Het vonnis is in het jaar 1000 geveld, zegt Dr De Graaff. Het vreselijke is, volgens hem, dat de middeleeuwse kerk zich niet bekeert op de wijze, zoals psalm 82 aan het einde aangeeft: Sta op, o God, en regeer zelf het aardrijk (zonder tussenwezen dus). De kerk had in die tijd dit antwoord kunnen geven, zegt Dr De Graaff. Dit is echter niet geschied. Iets geheel anders vond plaats. Wanhoop en verbittering maken zich meester van het volk. In plaats van tot bekering roept de kerk op tot de kruistochten. De wanhoop en de verbittering van het volk ontladen zich tijdens de kruistochten in een ressentiment tegen de Islam en de Joden.

Omdat de god van het westen sterfelijk is geworden, zegt de auteur, is hij te zwak om de machten, die hij eerst beheerste in toom te houden. Zij keren zich hoe langer hoe meer tegen hem. De losgeslagen krachten manifesteren zich in de zgn. renaissance. De renaissance verbreekt de kluisters van de overheersing van deze god. Losgeslagen machten en mensen keren zich tegen de god. De renaissance is in diepste wezen niets anders dan de executie van de god van het avondland, zegt Dr De Graaff. Ik zou het zo willen zeggen (en blijf dan in de geest van het boek van Dr De Graaff) de filosofen verlaten de kerk en het denken wordt gesaeculariseerd. Wat in vele opzichten een verbetering betekende. Maar, dacht ik, ten dele. Want al spoedig werden andere goden gediend. Het middeleeuwse denken was sterk filosofisch georiënteerd. Maar dat geldt voor het denken van vandaag evenzeer. Ik hoop daar nog op terug te komen.

RECTIFICATIE

In het nummer van 18 sept. jl. is in het artikel „Als goden sterven" op pag. 178, 2e kolom een drukfout geslopen. Het betreft hier de zin:

Volgens Dr De Graaff is de grote vraag, waarvan verschillende beantwoording de onchristelijke gemeente verdeeld heeft, etc.

Dit moet zijn:

Volgens Dr. De Graaff is de grote vraag, waarvan verschillende beantwoording de oer-christelijke gemeente verdeeld heeft, etc.

L. v. K.

Haarlem - Drs L. van Klinken

Ons astroloogje

Een zusterken, dat blij was met enkele gedachten die aan mijn schrijfmachine waren ontsproten, schreef een lange, gezellige en toch intelligente brief. Ze was sterk voor vernieuwing van onze kerkelijke samenkomsten — schreef ze — maar vreesde dat de kerken daar nog niet rijp voor waren. Ze was namelijk bang, dat sommige mensen niet graag tegen hun heilige huisjes zagen aan-schoppen. Luistert u zelf maar:

Stel je voor: geen diaken meer die collecteert, maar een kind in een gekleurde jas. Stel je voor: een „band“-je in de kerk! Stel je voor: een bloemetje, een wisselzang, de nieuwe berijming...

En zo kun je doorgaan. Ik weet trouwens wel, dat er in sommige gemeentes gelukkig een begin is gemaakt met het doorbreken van de tradities, maar het gros loopt nog vrolijk (nu ja, vrolijk?) in het oude paadje. Stel je voor: vernieuwing!

Toen ik in de zomervacantie een poosje in Engeland was, werd ik door de predikant daar in de dienst persoonlijk welkom geheten en ik moest bij mijn terugkeer zeker niet vergeten, de hartelijke groeten mee te nemen voor de kerk in Holland.

Toen ik binnenkwam was direct opgemerkt dat ik „nieuw“ was; direct schoten mensen me aan, ieder groette me, ik kreeg gezangenboekjes in mijn handen gedrukt en vroeg me verbaasd af waarom zo iets in Nederland (althans in de vrijgemaakte kerken, uitzonderingen daargelaten) niét gebeurt.

Indrukwekkend vond ik het ook dat de reverend na de doop van een baby, die in z'n arm wiegend, begon toe te spreken: „He is your father, the shepherd, he 'll comfort you and be with you all days of your life“, zo in die trant. (Even vertalen als het mag? Hij is je Vader, de goede Herder, Hij zal voor je zorgen en met je zijn al de dagen van je leven.)

Maar misschien ben ik erg sentimenteel. Laat ik niet vergeten overigens, dat ik zelf mee doe aan die starheid in onze kerk: ik heb althans die groeten niet overgebracht...

Hier onderbreken we even onze jonge zuster. Het is onder schrijvers van kerkelijke kolommen bekend, dat géén reactie een goed compliment betekent. Wat negatief uitgedrukt? Ja, inderdaad. Ons volk is gewend zijn kerkelijke lectuur zo nauwgezet te proeven, in te nemen en te verteren: dat elke ketterij, hoe onschuldig ook voor het blote oog, onmiddellijk wordt signaleerd, opgespoord, aangehouden en voorgeleid. Hoort u dus niets — reken dan maar dat men u niet gelezen heeft, dan wel ermee accoord gaat. Maar neemt men de pen ter hand om u te berichten, dat men het met u eens is: houdt uzelf dan goed vast of u loopt van verwaandheid naast uw schoenen. Hier is zo'n kleine verleidster, die een poging waagt uw schrijver verwaander te maken dan toch al. Overigens een lezeres, die niet alleen de pluim strijkt — maar tevens aan de zaak meetilt en die tracht verder te brengen. Vandaar dat we gaarne naar haar luisteren:

Hoewel ik graag nog even door zou gaan op dit onderwerp: het Onze Vader allemaal samen hardop bidden, de geloofsbelijdenis allemaal zingen, veel meer avondmaal vieren enzovoorts, toch zou ik graag uw aandacht nog voor het volgende willen vragen.

Ik ben namelijk studente (2-de jaars astrologie aan de provinciale universiteit) en zodoende lid van de kerk te Grijze-grubben (ds J. W. Hogenborst). Ik zit er soms zo mee (nadruk op soms, want ik heb het mezelf al zo gemakkelijk gemaakt me erbij neer te leggen) dat je als student zo ontzaglijk weinig in de „gemeenschap der heiligen“ kunt betekenen. In mijn geval bijvoorbeeld gaat het zo: een weekend naar m'n ouders in Enighuizen, het andere naar het huis van m'n verloofde in Kolderwolde, het volgende samen naar een studentenweekend, dan naar een vriend of kennis, daarna naar een zus en zwager, enzovoort. Ik ben in feite maar een keer in de zes weken hier in Grijze-grubben, en dan nog ga ik, van de twee keer dat ik kan, de ene keer met m'n verloofde in Kolderwolde mee, of in plaats van naar ds Hogenborst (die mij niet zo vermag te boeien, hoe sympathiek hij ook is) naar de dienst voor buitenkerkelijken in de Samaritanerkerk. Nu, die ene keer betekent dan mijn lidmaatschap van de kerk van Grijze-grubben. Het komt zelfs voor dat ik aan het avondmaal ga — en voor het eerst weer daar in de kerk ben... twee maanden later voor het volgende avondmaal!

Als we er nog even tussen mogen komen? U hebt al gemerkt dat onze jonge zuster, hoewel ze beweert zich erbij neer te leggen, in die onkerkelijke levenspraktijk volstrekt geen behagen scheidt. Waarvan acte. Ze is blijkaar anders gewend dan ze nu leeft. Nu verder:

Onderling praten we hier ook wel eens over en zeggen we, elkaar geruststellend: ach jo, het kan toch niet anders, daar ben je nu eenmaal student voor, daar zit je nu eenmaal op kamers voor. Maar je voelt: zelfrechtvaardiging.

En nu ja, je bent student, dus 's zaterdags een feestje, een borrel, een bezoekje of wat dan ook, wat bij studenten meestal iets later wordt dan 12 uur... en wat zou het dan om zondagmorgen je slaapje te plegen in plaats van 's nachts? Dus 's middags om 3 uur ontbijt en dan naar de „morgendienst“... zo iets komt gewoon voor! Ook ik sla wel eens over 's zondagmorgens, zo slap ben ik wel, hoewel het m'n regel niet is. Ik wil er ook niemand om veroordelen trouwens, en hun geloof daarom zeer zeker niet met een korrel zout nemen, maar toch...

Vandaag hebben we het allemaal druk. We komen allemaal tijd te kort, komen haast nergens aan toe, zitten allemaal met ons program overhoop, komen nooit ergens mee klaar. Dat is natuurlijk niet echt zo — maar het betekent wel dat we onder de vele, vele beslommeringen des levens met zorg uitkiezen datgene, dat we het belangrijkste vinden. En als we onze ontspanning het belangrijkste vinden, of onze broodwinning, of onze hobbies, of wat dan ook het belangrijkste vinden — dan nemen we dáár de tijd voor en komen voor het overige „nooit ergens aan toe“.

Dit zo zijnde kunt u zeggen: wie aan de kerkelijke samenkomsten niet toekomt, heeft prevalerende zaken, die hij belangrijker acht dan de kerk. Zo staat het toch?

Dan helpt het voor deze mensen echt niet, als we de kerkdiensten wat optuigen met wisselzang, lekenambtjes, bloemetjes, slagwerk en gezamenlijk bidden. Wie geen tijd heeft om te eten, heeft er ook geen tijd voor als zijn lievelingskostje vandaag op tafel komt. Het kerkverzuim wordt dus niet ingehaald door attracties aan de kerkdiensten toe te voegen. Het kerkverzuim is een totaal ander hoofdstuk, als u het mij vraagt.

Als u mij mijn gang liet gaan kreeg ieder van ons een taak in de kerk. Namelijk ieder, die graag in de kerk komt en die daarin zijn lidmaatschap wat meer zou willen beleven. Voor ieder ligt er een taak: binnen en buiten de kerkdienst, binnen en buiten de grenzen van de gemeente, binnen en buiten elk kerkverband, binnenshuis en buitenshuis. Maar dan moeten we eerst graag in de kerk zijn; erbij horen. En niet de zaak omkeren: leuke jobs beschikbaar stellen als premie voor wie in de kerk wil komen!

Want dát is het, wat de Heere van ons vraagt: dat wij luisteren als Hij tegen ons spreekt. De Heere vraagt van zijn volk steeds: gewén u toch aan Mij. De Heere heeft van Abraham, van Mozes af tot zijn kinderen gesproken, vroeg en laat, om ze de weg des levens te wijzen. „Mijn kinderen“ noemt de Heere ze; zelfs als zijn afvallig volk zijn kinderen aan de vuurgod had geofferd: „Mijn kinderen!“ Het wordeke kerk wil dan ook naar ik vermeen zeggen: „wat van de Heer is“. Toen onze Heiland gekruisigd zou worden door de kerk, klaagde Hij: „Jeruzalem, Jeruzalem, hoe dikwijls heb ik uw kinderen (en dat waren Mijn kinderen!) willen samenroepen, zoals een kip haar kuikens bijeenroept... maar ge hebt niet gewild!“

Welnu, als onze kinderen dus letterlijk kinderen Gods zijn, als onze kerkjeugd in een bijzondere en zeer bevoorrechte positie tot de Heere staat, dan kunnen we dat niet wegvlakken. Noblesse oblige. Wie veel gegeven is, van die wordt veel gevraagd. Want woorden als „verbond“ en „doop“ zijn geen theologische botten, maar levensgrote realiteiten voor kinderen der kerk. Dat zijn dingen die, objectief en nuchter en zelfs wetenschappelijk bezien, prioriteit mogen vragen op elk levensprogram.

Want willen we léven, willen we van ons leven iets máken, dan is het nodig tijdig en regelmatig te worden gevoed. Elke universiteitsplaats, zelfs Grijze-grubben, heeft een mensa, een eethuis voor studenten. Zorgt een student niet voor min of meer regelmatig eten en drinken, dan houdt zijn corpus dit niet vol, en gaat zelfs zijn geest failliet. „Dit is vanzelfs een duid'lijkheid“, dichte wijlen de Schoolmeester. Welnu, wat we vandaag nodig hebben aan levenslust, aan vitaliteit, naastenliefde, geestelijke hygiëne, leefklimaat en zo voort en zo voort dat is eerst: geestelijke voeding. Al die andere dingen komen vanzelf wel, worden ons toegeworpen.

Ook die zo noodzakelijke vernieuwingen komen wel, wanneer we gezond mogen zijn.

D. W. L. Milo - Vierhouten

Want leven betekent: opnemen van nieuwe stoffen en afstoten van verouderde stoffen. Dat afstoten gaat ons, maatschappelijk gesproken, vrij vlot af: we willen verouderde zaken graag kwijt. Maar het opnemen van nieuwe voeding, die regelmatige maaltijden, dat wordt al te zeer verwaarloosd. Door studenten vooral, ook door andere jeugd, eveneens door ouderen, die eenmaal een slechte spijsvertering hebben ontwikkeld...

Onze oudvaders zeiden tegen elkaar: als je nat wilt worden moet je in de regen lopen en als je wedergeboren wilt worden moet je naar de kerk gaan.

En daar heb je het. Ieder van ons wil wat anders. Ieder wil wel wat nieuws. Ieder wil wel eens van voren af beginnen. Ieder wil wel eens breken met zijn levensgangetje, waar hij tabak van heeft. Alleen: hij weet het nieuwe begin niet te vinden. Dat nieuwe begin is die „wedergeboorte” — en dan dit woord weer niet naar zijn theologisch geconstrueerde inhoud, maar naar de primaire, elementaire en begrijpelijke inhoud.

Welnu dan is er maar één weg: erbij zijn, wanneer het brood des levens wordt uitgedeeld. Want daar wordt rust geschonken. Daar kun je alle andere uitjes en ontspaninkjes en feestjes en avondjes rustig voor laten staan. En — wil de rustdag ons werkelijk rust geven, ook rust van onze beroerde levensinstelling — dan doen we goed met die rustdag eigenlijk op zaterdagavond vast in te zetten. Zoals we in het bad gaan om lekker fris te zijn, en schone kleren klaar leggen voor het feest, zo moeten we tijdig ons werk,

onze beslommingen, onze drukte en onze activiteiten stop zetten. Afkoppelen!

Dan komen we, innerlijk rustig, tot de gaarkeuken, zeer begerig naar de onvervalste melk, als pasgeboren kinderen. Hongerig naar het brood des levens dat blijvend verzadigt, dorstig naar het water des levens, dat alle dorst wegneemt. Dan eten we het vlees en drinken het bloed van onze Heiland. En dan beseffen we: dat de kerkgang geen theologisch college is — maar een uitdeling van Gods veelvuldige genade. De kerkgang zit vol met gaven — die alle ópgaven zijn. We komen er niet om te mediteren — maar worden aan het werk gezet. Ga heen, zegt de Heiland na elke preek, en doe jij maar net zo!

Hij verzorgt ons, opdat we anderen kunnen verzorgen. Hij neemt onze problemen weg, opdat we anderen van dienst kunnen zijn die met problemen zitten. Hij vergeeft ons, opdat wij anderen zullen vergeven. Hij heeft ons lief, opdat wij als brandende fakkels die liefde zullen doorgeven aan onze liefdeloze omgeving. En Hij wil graag onze lof in ontvangst nemen: ons aller liefdedienst in woord en zang, in muziek en dans, in geloof en daad.

Dat klinkt allemaal wel erg ouderwets, niet? Zo klassiek, zo oud, om niet te zeggen zo archaïsch... Ja, het zijn oude waarheden, die wij niet ongestraft terzijde kunnen schuiven. En daarom, zusterken daar in Grijzegrubben, doe mee. En sleep je vrienden mee. Dan komt het wel goed met de eredienst want dan komt het goed met de kerkjeugd!

Boekbespreking

Marcuse en Zuidema - profeten met de rug naar elkaar toe.

In 1962 begon de amsterdamse uitgeverij Buijten en Schipperheijn met de boekenreeks „Christelijk Perspectief” onder redactie van dr. J. Stellingwerff. In deze serie, die aspecten van de werkelijkheid wijsgerig en bijbels probeert te belichten, zijn in de loop der jaren vijftien boeken verschenen. Het laatste deel is van de hand van prof. dr. S. U. Zuidema en handelt over „de revolutionaire maatschappijkritiek van Herbert Marcuse” (Amsterdam 1970, 205 blz., f 16,—)

Hoewel prof. Zuidema de belangrijkste werken van Marcuse blijkt gelezen te hebben, is zijn studie vooral geconcentreerd op twee boeken: „Eros and Civilisation” en „One Dimensional Man”. Deze („Eros en Cultuur” en „De Eendimensionale Mens”) en andere publikaties van Marcuse zijn ook in het nederlands verschenen. Van de meeste publikaties van Marcuse geldt zeker niet, dat ze erg gemakkelijk zijn. Sommige gedeelten zijn zelfs moeilijk te lezen en te begrijpen. Dit geldt echter ook voor prof. Zuidema's studie over Marcuse. De auteur maakt het zijn lezers bepaald niet gemakkelijk. Daar komt nog bij, dat de lezer hier en daar zinnen van 15 of meer regels te verwerken krijgt. Op blz. 39 bv. is het de schrijver gelukt om een zin van 19 regels in elkaar te zetten, die dan ook meer dan de helft van de bladzijde in beslag neemt.

Het boek van prof. Z. is in drie hoofdstukken ingedeeld. In het eerste hoofdstuk beschrijft de auteur Marcuses „Eros en Cultuur” en analyseert hij diens meta-psycho-analytische revolutionaire maatschappijkritiek. Marcuse heeft zich in dit boek verdiept in de psycho-analyse van Freud en de neo-Freudiaanse richtingen in de Verenigde Staten. Hij wil de diepste intentie van Freud bloot leggen. De diepste intentie van Freuds meta-psychologisch denken. Deze intentie blijkt volgens Marcuse een zeer fundamentele maatschappijkritiek te zijn. Het gaat Marcuse dan ook niet om de diagnose van de neurotische patiënt, maar om de diagnose van de zieke sociaal-ekonomische orde!

In zekere zin sluit Marcuse aan bij Freuds „Das Unbehagen in der Kultur” (1930). De diepe intentie bij Freud, die Marcuse bloot legt, is de herinnering aan een verloren paradijs, waarin alleen het genotsbeginsel heerst. De psycho-analytische openlegging van deze herinnering blijkt de stuwkracht te zijn voor de vestiging van een nieuwe samenlevingsorde, waarin werk als spel en genot wordt beleefd. Met de herinnering (en mede met de aan Freud ontleende „fantasie als kenorgaan der waarheid”) aan een verloren paradijs moet het nieuwe paradijs bereikt worden. Eerst moeten de mensen zich van de ongelooftwaardigheid van ons huidig maatschappelijk en ekonomisch bestel bewust worden, vervolgens moeten ze er tegen protesteren, om daarna desnoods met behulp van een revolutie een maatschappelijke omwenteling teweeg te brengen.

Het boek „Eros en Cultuur” wordt in de eerste 75 blz. uitgebreid en gedetailleerd geanalyseerd. In het tweede hoofdstuk wordt „De Eendimensionale Mens” onder de loep genomen. De schrijver besteedt 85 blz. aan het analyseren van dit boek. In dit geschrift spreekt Marcuse uitvoerig over de onvrijheid en over de vrijheid van de mens die ident gesteld wordt met zijn autonome zelf-bepaling.

Met een eendimensionale samenleving bedoeld Marcuse de hoog-industriële samenleving, waar de feitelijke stand van zaken overheerst en waar het vermogen om dit te boven te gaan en kritisch te beoordelen verloren is gegaan. Het streven naar een betere samenleving is nagenoeg verdwenen. Het bestaande en het ideale vallen samen. En deze bestaande samenlevingsorde (maatschappelijk en ekonomisch), het „establishment”, kapselt de mensen in en manipuleert ze. Natuurlijk is onze westerse samenleving wel tolerant t.o.v. „afwijkende” mensen, zolang die mensen in hun oppositie zich uiteindelijk blijven bewegen binnen het kader van de bestaande samenleving en de grondvesten van die samenleving niet aantasten. Daarin vertoont onze samenleving een repressieve tolerantie, die ook de oppositie weet in te kapselen en te egaliseren. Prof. Z. analyseert deze beschrijving van Marcuse

scherp, wanneer hij zegt, dat de autonome zelfbepaling van de mens in de huidige samenleving klem gereden is. De enige dimensie waarin de mens leeft en denkt, is de dimensie van de maatschappij waarin hij leeft en denkt. De mens identificeert zich met zijn samenleving. Hij is zijn samenleving.

Maar er is een kans, dat dit eendimensionale eens doorbroken wordt. Marcuse heeft zijn hoop gevestigd op kritische denkers: studenten, artiesten e.a. Misschien zullen zij en de „underdogs” van onze samenleving elkaar vinden. Die kans bestaat...

Aan onze abonnees

De abonnees die regelmatig per halfjaar betalen, maken we er op attent dat 1 oktober het tweede halfjaar van de lopende jaargang begint.

Mogen we beleefd verzoeken ter voorkoming van onnodige kosten, het abonnementsgeld f 7,50 per halfjaar ten spoedigste te gireren op postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergers Zeist, t.b.v. Opbouw.

Dank voor Uw medewerking.

Adm. Opbouw

Exkursie: Tijdens het lezen van enkele publikaties van Marcuse en ook tijdens het lezen van de laatst verschenen studie van prof. Z., heeft het mij getroffen hoeveel gedachten in de genoemde publikaties ook reeds te vinden zijn bij de socioloog Karl Mannheim. Eveneens vind ik het opvallend, dat in de vele artikelen, die over Marcuse zijn geschreven vrijwel nooit op deze gelijkenis gewezen wordt. Het is reeds 30 jaar geleden dat Mannheim zijn „Man and Society in an Age of Reconstruction” en zijn „Diagnosis of our Time” schreef. Gezien de situatie van zijn dagen spreekt hij zijn onderwerpen binnen een geheel andere sociaal-kulturele kontekst dan Marcuse. Maar reeds bij hem lezen we over: fundamentele demokratisering en het eendimensionale in de samenleving. Ook hij spreekt over een samenleving, waarin het vermogen tot kritisch denken ontbreekt. Ook vinden we bij hem de repressieve tolerantie, het pleiten voor een militante democratie en kritische denkers, die hij noemt „sozial freischwebende Intelligenz”.

Al komen we de naam van Mannheim in de genoemde publikaties van Marcuse vrijwel nooit tegen, Marcuse is zonder twijfel op de hoogte geweest van Mannheims studies. Toen Mannheim in 1929 hoogleeraar in Frankfurt werd, was Marcuse medewerker van prof. Horkeimer, eveneens te Frankfurt. In 1933 wijkt Marcuse uit naar Zwitserland en later naar de V.S., terwijl Mannheim in datzelfde jaar uitwijkt naar Nederland en later naar Engeland. Al is Mannheim reeds in 1947 overleden en zullen hun kontakten na de dertiger jaren beperkt geweest zijn, in Frankfurt moeten ze elkaar gekend hebben.

Dit was een kleine excursie n.a.v. de eerste twee hoofdstukken van prof. Z.'s studie. Deze twee hoofdstukken zijn hoofdzakelijk beschrijvende en analyse-rend.

In het derde hoofdstuk, dat de laatste 44 blz. van het boek in beslag neemt, komt de auteur tot een beoordeling en tevens tot een veroordeling van Marcuse. Hij kenmerkt zijn filosofie en zijn wijsgerige sociologie en politikologie als een post-christelijke heilsleer. Deze heilsleer bevat een boodschap van het advent van de heilsperiode (de laatste periode van de geschiedenis der mensheid), de periode van de autonome mens. Het absolute en radikale humanisme, dat hier gepredikt wordt is atheïstisch en „diesseitig”.

Ook wijst de schrijver op verschillende tegenstrijdigheden in het denken van Marcuse en laat hij zien hoe Marcuse met zichzelf over hoop ligt.

Toch slaat het denken van Marcuse in het Westen aan! Vooral bij studenten en kunstenaars en andere min of meer aan de rand van de samenleving staande lieden. Dit wordt veroorzaakt door het beroep, dat Marcuse doet op het heiligste van de renaissance-mens:

de autonomie van de mens en het daarin tot uiting komend ware-mens-zijn.

De radikaliserende van deze post-christelijke mens is volgens prof. Z. de kracht en tegelijk de zwakheid van Marcuses denken, omdat de mens als sterveling slechts sterveling is...

De mens van Marcuse zal eens sterven, maar voordien kan hij nog vrij spekuleren over „die Übermacht seiner Ohnmacht” om „die Ohnmacht seiner Übermacht” te vergeten.

De door Marcuse geschetste mens wordt als volgt gekenmerkt: „Een grote mond en een leeg hart inspireren dan elkaar, in 'ohnmächtige Uebermacht' en 'uebermächtige Ohnmacht'”.

Met deze woorden besluit prof. Zuidema zijn boek. Marcuse is verslagen en volkomen weggemaaid.

En toch...

Het boek heeft mij een onbevredigend gevoel gegeven.

De schrijver heeft Marcuse zorgvuldig beschreven. Hij is bij wijze van spreken in de huid van Marcuse gekropen om hem zo goed mogelijk te kunnen begrijpen. Vervolgens heeft hij hem vlijmscherp geanalyseerd. Zó scherp, dat er vrijwel niets meer van over gebleven is.

Marcuse is afgemaakt.

Prof. Z. grijpt Marcuse in zijn hart, schudt hem door elkaar en gooit hem aan de kant.

Gewogen en te licht bevonden!

Maar wat hebben we nu bereikt?

De schrijver zegt, dat met Marcuse geen gesprek mogelijk is.

Hij kan slechts tegen hem getuigen.

Marcuse denkt er precies zo over. Hij zal een gesprek met zijn kollega Zuidema afwijzen, omdat de laatstgenoemde volgens hem ingekapseld zit in de gevestigde orde. Ook omdat hij het hiernámaals als een zoethoudertje zou gebruiken voor de ellende van het hiernámaals.

Beide profeteren, maar ze bereiken elkaar niet.

Marcuse heeft echter zijn aanhang. Een actieve en aktivistische aanhang.

Sommigen zijn zeer fel en fanatiek. Ook zij discussiëren niet.

Anderen zijn redelijker en wel tot discussie bereid.

En de vraag rijst: zijn de protesten van Marcuse en van velen van zijn volgelingen zo onjuist, zo dwaas of zo onbegrijpelijk? Is het protest tegen het eendimensionale in onze cultuur helemaal ten onrechte? Zit het niet in onze cultuur om steeds naar meer consumptiegoederen te streven en om altijd maar haast te hebben? Het is overbodig om uit te wijden over de problematiek van de Derde Wereld, het militair-industrieel kompleks, de devaluatie van menselijke arbeid e.a., omdat iedereen deze problemen wel kent.

Daarin ligt een stuk gemeenschappelijke ervaring en een christen zal met deze wantoestanden evenmin vrede kunnen en mogen hebben. Daarin ligt dan ook een aanknopingspunt voor een gedachtenwisseling met mensen, die marcusiaans bezeten zijn van wat zij maatschappijkritiek noemen.

Men kan mij tegenwerpen, dat prof. Z. hier natuurlijk wel oog voor heeft. Men kan zeggen, dat hij schreef over „de revolutionaire maatschappijkritiek van Herbert Marcuse” en dat hij zich tot en met de laatste bladzijde aan dit onderwerp gehouden heeft en zich daartoe beperkt heeft. Inderdaad, maar ik heb een onbevredigend gevoel, omdat de schrijver in de kritiek blijft steken.

Marcuse-mag nog zo vernietigend weggemaaid worden, de vraag blijft: hoe nu verder?

Hoe revolutionair zijn maatschappijkritiek ook is, als kritiek heeft het waarheidselementen en spreekt het op verschillende punten aan.

Aangezien het boek van prof. Z. de eerste studie over Marcuse was binnen het nederlandse taalgebied, betreur ik het des te meer, dat het slechts bij een analyse en een negatieve kritiek is gebleven.

Anderzijds wil ik niets afdoen van de waarde van prof. Z.'s beschrijving, analyse en beoordeling. Iemand, die Marcuse wil bestuderen kan dit boek niet ongelezen laten.

De schrijver heeft het als een getuigend en strijdend Christgelovige tegen Marcuse opgenomen. Daar is tegenwoordig moed voor nodig, hetgeen dan ook grote waardering verdient.

H. E. S. Woldering

—o—

Drs Tj. Baarda, *VIER-EEN*, enkele bladzijden uit de geschiedenis van de harmonistiek der Evangelien, uitg. J. H. Kok n.v., Kampen.

In deze gepubliceerde openbare les, die Drs Baarda heeft uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van lector in de faculteit der godgeleerdheid aan de

vrije universiteit te Amsterdam op 5 december 1969, laat hij ons iets zien van de harmonisatie-pogingen, met name zoals die zich in de vroeg-christelijke kerk hebben voorgedaan.

Hij verhaalt van Tatianus, die één evangelieverhaal (diatesseroon) samengesteld heeft uit de vier en die daarbij vanzelf nog wel eens met de tekst moest manipuleren. Van Origenes, die de moeilijkheden, die bij vergelijking de vier evangeliën ons bieden, wilde oplossen met behulp van de allegorese. Van Augustinus, die een heel boek heeft geschreven 'Over de eenstemmigheid der evangelisten' en daarin wilde aantonen, dat de vier schrijvers in geen enkel opzicht met elkaar in strijd zijn.

Van dit alles en nog meer vertelt ons Drs Baarda en hij doet het op deskundige en prettig leesbare wijze. Bijzonder interessant is zijn bewijs, dat Tatianus ook de opstandingsverhalen in zijn harmonie heeft verwerkt.

Maar tegen de hele opzet van het betoog van Drs Baarda heb ik toch nogal ernstige bezwaren. Het lijkt me niet juist om zij het ook min of meer speels Tatianus te vergelijken met Reimarus, die vanwege de zich voordoende moeilijkheden heel de betrouwbaarheid van de evangeliën in twijfel trok en beweerde, dat een paar aanhangers van Jezus het verhaal van zijn opstanding tegen alle waarschijnlijkheid in en in onderlinge tegenspraak de wereld in hebben gedragen. Ook lijkt het me niet eerlijk te stellen, dat men in de voetstappen van Tatianus, Origenes, Augustinus treedt als men op de resultaten van het in de Schrift in allerlei factoren ontbindend onderzoek van de literair-kritische en vorm-historische methodes wil steunen en zich als ideaal stelt al worstelend met de problemen waarvoor de vier evangeliën ons plaatsen hét evangelie op het spoor zien te komen. Ik dacht, dat daarvoor de instelling tegenover de Schrift te verschillend was.

We zullen, meen ik, de vier evangeliën vier evangeliën moeten laten en ze laten zeggen wat ze zeggen. Dan beluisteren wij de stem van het éne evangelie. Dat evangelie hoeft niet opgespoord te worden, maar ligt duidelijk en klaar voor ons: Jezus Christus, de Zoon van God, is gekruisigd, gestorven en begraven en opgestaan uit de doden. En door dit evangelie te belijden staan we eerlijk tegenover God en tegenover mensen.

H. Venema

De Redactie ontving

P.E.K., *Onafhankelijk orgaan binnen de V.G.S.A.*

We ontvingen de nummers van februari en mei 1970. Het laatste een dubbelnummer.

Het is voor een oudere een nuttige bezigheid zich te verdiepen in de organen, die door jongeren worden geschreven. Dit in onderscheid, met die organen, die wel over en voor jongeren schrijven, maar die niet door jongeren worden volgeschreven.

Hoe slechts getikt ze soms ook zijn en hoe naar gestencild — wie zal het studenten kwalijk kunnen nemen? — het is de moeite waard om ze te lezen. Ook deze nummers van P.E.K.

Een heel oud verschijnsel blijft kennelijk steeds nieuw. Dat is de klacht over gebrek aan belangstelling voor het verenigingswerk. Dat was in mijn tijd op de J.V. zo. Dat was het geval in de studentenverenigingen, waarvan ik lid was. Dat is blijkens dit blad nog steeds het geval.

Het voordeel van het ouder-zijn is in dit geval de klachten niet al te ernstig te nemen.

Want — en zo was het in mijn jeugd ook al — er blijkt duidelijk dat er toch altijd een groep is die zich voor de zaak inzet. Aan de ene kant de klacht van gebrek aan belangstelling, gebrek aan het weigeren van de bestudering van de huidige problematiek, aan de andere kant artikelen, waarvoor je echt moet gaan „zitten”. Artikelen ook wel om „U” tegen te zeggen. Om er een paar uit deze nummers te noemen: „Technicisme als filosofie”, „Het tragisch levensbesef”, „Een Europese Veiligheidsconferentie in 1970?”. En om niet te vergeten het openingsartikel van het mei-nummer „V.G.S.A., waarheen...”, waarin ingegaan wordt op het karakter van de V.G.S.A.-nieuwe stijl. Men is het er kennelijk over eens, dat de „oude stijl” het niet meer doet, wat bij de oprichting van de V.G.S.-sen al wel te zien was, maar wat dan wel?

Het is goed daarover na te denken.

Het is goed voor ouderen om het te lezen.

A.

TE BERDE

„Stoute Jantjes” luidt de titel van het artikel van de heer Milo in het nummer van 11 sept. en hoewel ik meen veel te begrijpen van wat zijn hart bewoog om zó te schrijven, staat er te veel in dat naar mijn mening om correctie vraagt.

„Het slapen op de Dam... zo lezen we — is onlangs uit de hand gelopen... Daarmee is opnieuw VASTGESTELD dat de jeugd dit passieve bedrijf... onderneemt als een WELBEWUSTE, gerichte en provocerende belediging van de gevoelens van ons volk”. (kapitaal - Ws) Hoeveel bezwaren ik ook heb tegen deze Damslaperij, ik zie nog steeds niet in waarom door dat „uit de hand gelopen” nu vastgesteld (bewezen) is dat die jongelui expresselijk de gevoelens van ons volk beledigen. Ik zou haast zeggen: was dat maar waar, dan weten we waar we aan toe zijn. Het is juist die passieve houding die zoveel ouderen met de handen in het haar doen zitten. Wat hebben die knapen en hoe kunnen we ze helpen?

Ter ondersteuning van zijn betoog hoe zwart het daar is in Amsterdam doet de heer Milo een beroep op een televisiemans. Deze liet een jonge Parijzenaar het scherm op draven met de woorden: „Dit is pas vrijheid, bij ons (in Frankrijk) krijg je 8 maanden cachot als je iets op een schutting kalkt, of met een spandoek loopt of een links krantje aan de man tracht te brengen... De Fransman — aldus de heer Milo — moest uitgerokend in het Calvinistisch Nederland zijn om zijn liberté, égalité et fraternité te beleven”. Nogmaals, ik ben het niet eens met dat Amsterdamse gedoe, maar dat het in Amsterdam erger zou zijn dan in Frankrijk?? Kom, kom, die Parisien liegt toch dat ie scheel ziet. Ze kunnen als dit waar zou zijn wel half Frankrijk in het cachot stoppen. Dit zijn mooie kreten voor de teevee, maar die nemen we toch niet serieus?

Zo zwart als de heer Milo de Damslapers ziet, zo wit ziet hij de Jantjes, „onze onvolprezen mariniers en matrozen”, de jongens die „niet voor hun recht” opkwamen, „maar handelden naar het volksgeweten... waar het zuiverste recht op aarde voltrokken wordt. En o schande! deze Jantjes krijgen nog straf ook terwijl de Nieuwendijker knokploegen met rust worden gelaten.

Wie zijn deze Jantjes? Deze Jannen zijn niet zo maar een knokploeg uit Amsterdam-Oost, Noord of West of waar-ook maar vandaan, nee zij staan in dienst van de staat. Zij zijn, bewust of onbewust, overheidsorganen en als zodanig herkenbaar aan hun uniformen. Een vergelijking van hun optreden met dat van de Griekse kolonels is natuurlijk kolder, maar dat neemt het feit niet weg dat zij als officieel aangestelde gezagsdragers niet over één kam geschoren kunnen worden met Nieuwendijker knokploegen.

De handhaving van de publieke rechtsorde is de taak van de Overheid, ja nog meer, het is haar monopolie dat zij onder alle omstandigheden dient te bewaken en dat ze nooit uit handen mag geven, ook niet aan uitvoerders van het zgn. volksgeweten. Bij zijn bewering „dat het zuiverste recht op aarde voltrokken wordt waar het gezamenlijke volksgeweten spreekt” heeft de heer Milo verwezen naar een noot onder aan de bladzij: Het lynchen is geen recht, maar wraak. Dit doet vermoeden dat de schrijver — gelukkig — niet geheel zeker was van zijn uitspraak, want hoe men het lynchen ook wil bekijken — wraak of recht — vast blijft staan dat het een uiting is van het volksgeweten en nog wel een kwalijke, dus geen zuiver recht. Ik heb zo'n idee dat het bijbels is het zgn. volksgeweten even onvolmaakt te noemen als onze individuele gewetens. Het reine volksgeweten past volmaakt in de Romantiek, maar niet in de H. Schrift.

We mogen veel sympathie hebben voor onze Marine-mensen en weinig voor de Damslapers maar we moeten trachten zowel tot een goed begrip als tot een billijke beoordeling van beide partijen te komen.

WESTERHUIS

Naschrift:

We zijn het dus met elkaar eens: dat we Stoute Jantjes hebben. Nu, dat bedoelde ik te zeggen.

D. W. L. M.

Persschouw

Wij nemen over uit „Calvinistisch Contact” van 21 mei 1970:

ONWAARDIG

Enkele jaren geleden verscheen een aantal artikelen in ons blad van de hand van dr Paul Schrotenboer, de secretaris van de Gereformeerde Oecumenische Synode, over de situatie in Zuid-Afrika. Dr Schrotenboer had een reis gemaakt naar dit deel van de wereld en getracht met al de voorzichtigheid, die hem eigen is, zich een oordeel te vormen over het leven en bedrijf van onze zusterkerken daar; hij schreef over de historie van het land, over de Apartheid, over liberalisme en Christelijk Nationalisme in Zuid-Afrika, over de vraag of dit land een politie-staat is, en zijn laatste beschouwing droeg de optimistische naam: „Er is hoop voor Zuid-Afrika”.

De artikelen van dr Schrotenboer trokken de aandacht, ze werden gebundeld en uitgegeven door de Guardian Publishing Co., onder de titel: *Conflict and Hope in South Africa*. Dat dit boek niet met open armen ontvangen zou worden door allen, die de Zuidafrikaanse politiek gram zijn en haar één van de grootste monstrositeiten achten van de 20ste eeuw, was te verwachten.

In de inleiding op zijn boek wees dr Schrotenboer erop, dat nu en dan de gevoelens van sommige mensen 'rise to white heat' en hij noemt als voorbeeld de uitspraak van de Britse Raad van Kerken: „Apartheid is een lastering van de Heilige Geest”. Hij had ook kunnen wijzen op de uitspraak van de Reformed Church in America (10 juni 1967), waarin met instemming een verklaring van de Internationale Commissie van Juristen wordt aangehaald, die spreekt van een politiestaat die „de slechtste trekken van de regering van Stalin” copieert.

Het is een bekend feit, dat Zuid-Afrika in de wereld een slechte pers heeft; en niet het minst daarom was het een weldaad een andere belichting van de situatie onder ogen te krijgen van de hand van dr Schrotenboer.

Wat echter allerminst te verwachten was, een wel zeer persoonlijke aanval op de schrijver van de zijde van een onmiddellijk geestverwant, vond plaats in de Nederlandse pers in het begin van dit jaar.

In het dagblad „Trouw” van zaterdag, 9 febr. 1970, verscheen een artikel van prof. dr J. Verkuyl, zedingshoogleraar aan de V.U. te Amsterdam, onder de opzienbarende titel: „Ogendienerij van een secretaris”.

In dit artikel bespreekt prof. Verkuyl het boek van dr Schrotenboer, dat hij onmiddellijk „een kwalijk boek” noemt. Naar het goed recht van een recensent critiqueert hij bepaalde gedeelten van dit boek; hij neemt het de schrijver kwalijk dat hij pleit voor de zgn. „grote apartheid”, terwijl hij kritische opmerkingen maakt over de „kleine apartheid”; hij vindt zijn oordeel over de zgn. „Broederbond” te zacht en zijn bronnengebruik te eenzijdig; de opname van een interview met de Zuidafrikaanse Rooms-katholieke aartsbisschop (die het standpunt van dr Schrotenboer deelt) wordt door prof. Verkuyl gelaakt, omdat dit interview een diplomatiek karakter zou dragen; naar zijn mening zou in elk geval de „Boodschap aan het volk van Zuid-Afrika” van de Raad van Kerken moeten zijn opgenomen; over al deze critiek, met kennis van zaken geschreven, zou ik geen woord willen schrijven, ze is ongetwijfeld de moeite van een discussie waard.

Maar dan komt het slot van dit artikel; en omdat ik meen dat dit een *onwaardig* slot is, wil ik het hier in zijn geheel opnemen.

Prof. Verkuyl schrijft het volgende: „Dit boek is vol ogendienerij tegenover de kerkelijke en politieke machthebbers in het huidige Zuid-Afrika. Door deze ogendienerij heeft dr Schrotenboer en aan de Kerken in Zuid-Afrika en aan de gereformeerde oecumenische synode een slechte dienst bewezen.

Hij heeft geplooid en geveleid. Hij heeft 'n compromis gesloten met wat fout is. Hij hoopt vergeefs op een geleidelijke verbetering binnen de functionerende ideologie en praktijk om te ontkomen aan de pijn van het innemen van een duidelijk standpunt. Hij heeft de machtigen naar de ogen gezien en de belasterden en verdrukten in de steek gelaten. Hij heeft doekjes gewonden om deze waarheid, dat de apartheidspolitiek, zowel de grote als de kleine, een schending is van de menselijke waardigheid op alle gebieden. Zuid-Afrika is het schouwvenster waardoor de gekleurde volkeren kijken naar de houding van de Calvinistische kerken ten aanzien van de rassenrelaties. Het boek van Schrotenboer is een bewijs, dat hij zich daarvan niet bewust is, en het is daarom beneden de maat voor de secretaris van de gereformeerde oecumenische synode.”

Dit slot van het artikel van prof. Verkuyl treft door zijn onzakelijkheid, gedisperportioneerde en onwaardigheid.

Adressenboekje Gereformeerde Kerken

(het zgn. „blauwe boekje”)

Het losbladig adressenboekje, dat in januari verscheen, is reeds zozeer verouderd, dat het verstrekken van aanvullingsbladen alléén weinig zinvol zou zijn. Het **binnenwerk zal geheel vernieuwd moeten worden.**

Daarom verzoek ik **alle** buiten het verband geraakte kerken mij de nodige gegevens te verstrekken. Liefst getypt, en op dezelfde wijze opgesteld als de meeste kerken in het blauwe boekje deden. Ook de onveranderd blijvende gegevens, dus niet slechts de mutaties.

Het is de bedoeling, dat het boekje in december verschijnt, of zoveel eerder als mogelijk blijkt. Buijten & Schipperheijn verzorgt het weer. Ik hoop de gegevens **vóór 30 september** te mogen ontvangen, ook van hen die dit bericht niet zelf onder het oog krijgen doch er van horen. Maakt, lezers, Uw scriba er even op attent.

Enquête. Van belanghebbende zijde werd er op aangedrongen, het boekje **later** te doen verschijnen: niet in of voor december, doch eind januari. Dit, omdat in vele kerken juist omstreeks de jaarwisseling ambtsdragersverkiezingen worden gehouden, waardoor er vlak na de verschijning vele mutaties zullen optreden. Ik zal gaarne van de kerken waar dit het geval is, hiervan bericht ontvangen. Blijkt de mededeling juist te zijn, en zijn er begin januari vele mutaties te wachten, dan zou het terzake kunnen leiden tot opvolging van de suggestie omtrent de verschijningsdatum.

W. Kaper

Utrecht, van Lijnden van Sandenburglaan 16.

Het is *onzakelijk*: prof. Verkuyl vermag niet het zakelijk standpunt op te brengen dat er een mening mogelijk is in deze niet-eenvoudige materie, die afwijkt van de zijne; wanneer een R.K. aartsbisschop geciteerd wordt, die met een beroep op paus Johannes XXIII de voorkeur blijkt te geven aan geleidelijke ontwikkeling boven gewelddadige revolutie, wordt deze man een diplomaat genoemd, d.w.z. een man die niet meent wat hij zegt; en wanneer dr Schrotenboer zijn mening naar voren brengt, verklaart prof. Verkuyl (en ik citeer hem letterlijk): „Dat iemand in het jaar onzes Heren 1968 deze nonsens nog ventileert is heel erg.”

Het is ook *gedisperportioneerd*: prof. Verkuyl verklaart dat dr Schrotenboer de machtigen naar de ogen heeft gezien. Ieder, die gevoel voor proporties heeft, zal moeten toestemmen, dat dr Schrotenboer dat juist niet gedaan heeft. De machtigen der aarde zijn, generaal gesproken, tegen Zuid-Afrika. De machtigen van de Wereldraad van Kerken en van de Britse Raad van Kerken en van zo goed als alle moderne ideologieën zijn tegen Zuid-Afrika. Indien dr Schrotenboer een goede beurt had willen maken bij de machtigen, had hij alleen maar een aantal boeken en verklaringen behoeven te citeren, die prof. Verkuyl hem inderdaad zonder veel moeite voor kan leggen.

Het is ook *onwaardig*: dr Schrotenboer wordt een ogendiener genoemd, die geplooid en geveleid heeft. In die woorden wordt een oordeel uitgesproken over de motieven van het hart. Een ogendiener is een onoprecht mens. Een ogendiener is een mens, die andere mensen naar de ogen ziet. Een ogendiener is een mens, die niet staat in de vreze des Heren. Het is het goed recht van prof. Verkuyl met dr Schrotenboer van mening te verschillen; het is een kwalijke zaak te schrijven als hij het deed over de „plooiende en vleiende secretaris van de Gereformeerde Oecumenische Synode”; beneden de maat voor een professor in de missiologie.

A.

KERKNIEUWS

Beroepen: te Koog-Zaandijk en Wormerveer: kand. P. Dekker te Kampen; te Haren: ds. J. H. Veeffkind te Krommenie; te Apeldoorn-B: ds. H. D. van Herksen te Heemse; te Zuidhorn: ds. H. Mostert te Harderwijk; te Ede-B (in samenwerking met Wageningen-B): ds. J. F. Heij te Amersfoort-C; te Veendam en Zuidbroek: ds. A. G. Versteeg te Stadskanaal; te Toronto (Can.): ds. D. VanderBoom te Burlington.

Redactieleden

Ds H. Amelink, Dr H. J. Jager, D. W. L. Milo, Prof. C. Veenhof, ds G. Visee.

Adres van de Redactie

Ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.), tel. 0 1843 - 232.

Gereformeerde Persvereniging „Opbouw”

secretaris-penningmeester: W. Kaper, van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Tel. 0 30 - 711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist. Tel. 0 3404 - 12452.

Abonnementsprijs

f 15,— per jaar (bij vooruitbetaling) Zeist. Giro 233117.
Advertentieprijs ... 20 ct per mm.
Familieberichten ... 15 ct per mm.

Aangenomen: naar Haarlemmermeer O.Z.: ds. J. D. Janse te Marknesse (N.O.P.).

Bedankt: voor Vrouwenpolder en voor Nieuwleusen: ds. P. Deddens te Rozenburg; voor Zwijndrecht-Groote Lindt-B: ds. M. Heemskerk te Meppel.

Doctoraal examen — Geslaagd voor het doctoraal examen de heer W. G. de Vries, De Savornin Lohmanlaan 60, Groningen.

Gode dankbaar en met grote blijdschap geven wij U kennis van de geboorte van ons zontje en broertje

ROLAND

J. Hulshof
J. Hulshof-Kramer
Marian
Ine
José
Ellen
Jan

Nijverdal, 17 september 1970
de Joncheerelaan 152

ZUID-AFRIKA

PRETORIA

Vacatures voor

VERKOOPSVERTEGENWOORDIGERS

en voor

TECHNICI

bij vooraanstaande zaak in Electronische en Mechanische Kantoor machines (Reken-, Tik-, Dikteer-, Boekhoudmachines enz.) en alle Kantoortoerusting.

☆

JEHANNESBURG

Vacatures voor

PLAATBEWERKERS en LASSERS

by Staal Kantoormeubelfabriek.

☆

Brieven met volledige inlichtingen, referenties en pasfoto aan: De Bestuurder W. P. TEN HAAF, POSBUS 2927, PRETORIA, REP. V. SUID-AFRIKA

GEREF. KORRESPONDENTIEKLUB

voor dames en heren van alle leeft.

Inlichtingen Postbus 58, Den Helder